

Vasileios Syros: „Instituțiile democratice bazate pe încrederea socială sunt vitale pentru a face față pandemiei...”

Interviu realizat de Sabin DRĂGULIN

Sabin Drăgulin: *Dragă domnule profesor Syros, de la începutul pandemiei v-ați angajat în cercetarea dezastrelor naturale și a pandemiilor reflectate în gândirea politică modernă timpurie. În același timp, ați dezvoltat o puternică cercetare în domeniul situațiilor de urgență și al ideilor despre buna guvernare și declinul politic în tradiția europeană, islamică, iudaică și bizantină. Recent (în primăvara anului 2020), ați coordonat un număr special din cadrul proeminentei revistei Early Science and Medicine, care se află sub egida Center for the History of Philosophy and Science de la Radboud University Nijmegen (Țările de Jos), cu tema „The Body Politic from Medieval Lombardy to the Dutch Republic”. Center for the History of Philosophy and Science reprezintă unul dintre principalele locuri de cercetare din Europa în domeniul istoriei științei și știu că ați fost invitat să vă desfășurați activitatea, în calitate de Visiting Professor la Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW), în anul universitar 2017-2018. Mai mult decât atât, sunteți membru marcant al unei mari inițiative internaționale, „Orthodoxy and Human Rights Scholars Project”, desfășurat de Fordham University cu ajutorul financiar al prestigioasei Henry Luce Foundation (SUA), care abordează, de asemenea, implicațiile teologice și etice ale pandemiei COVID-19 în spațiile lumii ortodoxe. Ce vă propuneți în cadrul proiectului? Puteți, vă rog, să ne prezentați pe scurt cercetările dumneavoastră în curs și modul în care se raportează acestea la COVID-19?*

Vasileios Syros: În primul rând, aș dori să vă mulțumesc pentru amabila dumneavoastră invitație și pentru oportunitatea de a vă împărtăși câteva dintre concluziile preliminare ale cercetării mele și aș aprecia dacă aș avea și un feedback din partea dumneavoastră. Într-adevăr, izbucnirea recentă a crizei coronavirusului, la începutul anului 2020, a dus la reaparitia interesului pentru fenomene similare care s-au desfășurat în decursul istoriei europene. Europa modernă timpurie a suferit de molime devastatoare și catastrofe naturale care au avut un efect similar, determinând o reflecție asupra cauzelor, simptomelor și remediilor lor.

Obiectivul principal al muncii mele este de a reconstrui o altă linie de gândire asupra molimelor și, mai general, asupra calamităților ca provocări societale, care se concentrează pe acțiunea guvernamentală și – folosind limbajul modern – gestionarea cu succes a crizelor. În special, sursele la care lucrez reflectă o schimbare din ce în ce mai mare a accentului care se deplasează de la conceptul de bună guvernare, pe care îl regăsim în perioadele de normalitate și pace, la starea de urgență și capacitatea de a prezice, aborda și rezolva crizele care afectează societatea.

S. D.: *Îmi imaginez, pe baza a ceea ce tocmai ați descris, că tipul de cercetare pe care îl desfășurați se referă la dezbaterile recente despre Carl Schmidt și starea de urgență.*

V. S.: Celebrul gânditor juridic din secolul al XX-lea, Carl Schmidt, a declarat că suveranitatea coincide cu autoritatea de a declara starea de urgență (*Ausnahmezustand*). Michel Foucault și discursul biopolitic modern și-au concentrat, de asemenea, atenția asupra molimelor care au avut loc la sfârșitul secolului al XVII-lea, ca o etapă importantă în evoluția statului modern. Dar referirea mea la sursele relevante indică un corp mai puțin studiat de texte, care conține bazele teoretizării despre corelația dintre suveranitate și starea de urgență.

Mai exact, vreau să demonstrez că există surse care au discutat, urmărit și evaluat mecanismele de control în contextul structurilor politice moderne timpurii care sunt anterioare evoluțiilor asociate formării statului modern. În același timp, aceste lucrări ridică, de asemenea, întrebări etice cruciale cu privire la legitimitatea unor astfel de practici, de exemplu, carantine, blocaje și restricții asupra mișcării fizice și modul în care eficacitatea în timp de criză poate fi atinsă fără a compromite încrederea socială și valorile politice de bază, precum libertatea, o idee mult prețuită în scrierea politică italiană.

S. D.: *Este fascinant faptul că cercetarea dumneavoastră îi vizează atât pe Carl Schmidt, cât și pe Michel Foucault. Credeți că studiul molimelor poate deschide o nouă perspectivă asupra modului în care relațiile de putere au fost reconfigurate în urma diferitelor tipuri de criză?*

V. S.: Absolut! Molimele și pandemiile pot oferi o nouă perspectivă prin care să se analizeze relațiile deficitare și să investigheze modalitățile pluraliste în care membrii înaltei societăți și cetățenii obișnuiți s-au confruntat cu politica dezastrului și au evaluat eficiența politică în lumina experiențelor cu diferite tipuri de urgențe. De exemplu, introducerea unor practici sociale și economice fără precedent, cum ar fi asigurările, a avut un impact critic asupra relației dintre stat și societate la începutul erei moderne.

Alături de dezbateri animate despre cum și în ce măsură luarea deciziilor politice a fost legată de virtute, noii factori sociali au forțat statul să se asigure că răspunsurile la calamități îndeplinesc așteptările cetățenilor. Ca rezultat, a apărut un spectru larg de abordări ale legăturii dintre evenimentele politice și naturale percepute atât de deținătorii puterii, cât și de populația în general.

S. D.: *Puteți vorbi mai mult despre autorii și sursele pe care le veți utiliza și despre cum intenționați să reconstruiți genealogia diferitelor abordări ale molimelor?*

V. S.: Unul dintre obiectivele mele este de a contribui la o înțelegere mai profundă a bazelor teoretice ale discursului molimei cu referire la tradiția rațiunii de stat (*ragion di stato*). Potrivit lui Giovanni Botero (care a trăit între 1544 și 1617), unul dintre precursorii acestei tradiții, existența unui guvern eficient implică capacitatea de a identifica mijloacele și metodele care conduc la protejarea statului. O parte importantă, dar în general subapreciată din opera fundamentală a lui Botero, *Della ragion di stato* (apărută la Veneția în 1589), discută despre acțiunea politică în vremuri de calamități și resursele pe care un conducător de succes le poate folosi pentru a-și menține integritatea statului.

O perspectivă semnificativă care ghidează atitudinea lui Botero asupra dezastrului natural este că suveranul ar trebui să se asigure că păstrează controlul deplin în perioadele de stres ridicat și să împiedice orice altă persoană sau agenție din cadrul statului să-l compromită, prin intermediul alocării resurselor.

S. D.: *Cum ați evalua contribuția generală a lui Botero la discursul politic asupra crizelor?*

V. S.: Într-un anumit sens, Botero a anticipat dezbaterile asupra ramificațiilor politice ale stării de urgență, așa cum s-au cristalizat, de exemplu, în *Trattato politico da praticarsi ne' tempi di peste* (apărut la Genova, în 1661) al preotului capucin Mauritio da Tolone. Lucrarea a apărut ca urmare a declanșării ciumei care a devastat Genova între 1655 și 1657 și a ucis mai mult de jumătate din populația sa, iar Tolone a intenționat ca tratatul să servească drept manual despre igiena publică și măsurile de prevenție. Dar meditația sa cu privire la aceste probleme este, de asemenea, determinată de considerații morale, despre modul în care o

perioadă extinsă de blocaj se potrivește cu datoria guvernului de a proteja libertatea corpului civic; și dacă membrii vulnerabili ai societății și cei săraci ar trebui să rămână în centrele urbane sau să fie obligați să se mute în mediul rural.

În mod remarcabil, la fel ca alți teoreticieni ai dezastrelor naturale și pandemiilor, Tolone operează cu ipoteza că molimele seamănă cu situațiile de război și că, prin extensie, solicită măsuri extraordinare. Făcând acest lucru, Tolone a suprapus o înțelegere a molimelor în termeni militari, care revine la descrierea pe care Tucidide a făcut-o epidemiei care a cuprins Atena. În timp ce în narațiunile anterioare molimele sunt în primul rând subiectul interesului literar sau istoric, scrierile pe care le elaborez prezintă atât o dimensiune normativă cât și intenția de a cupla „studii de caz” cu prescripții concrete.

Cel mai important specimen al acestui gen este tratatul *Del Governo della peste e delle maniere di guardarsene* (apărut la Modena, în 1710) al lui Lodovico Antonio Muratori (care a trăit între 1672 și 1750), un istoric important și o figură fundamentală a iluminismului italian. Muratori se afla într-o poziție privilegiată care îi permitea să profite de o bogată sursă de materiale istorice asupra molimelor care au avut loc atât la Milano (în 1630), Napoli (în 1656) cât și chiar în lumea otomană. El a folosit aceste informații pentru a propune o nouă clasificare a molimelor și pentru a analiza narațiunile anterioare despre acestea (Giovanni Boccaccio etc.). Muratori problematizează, de asemenea, necesitatea reconfigurării practicilor politicii de stat în circumstanțe excepționale. Eu îmi propun să discut despre scrierile lui Muratori legate de molime, cu precădere lucrarea sa *Della pubblica felicità* (apărută la Lucca, în 1749), aplecându-mă în mod special asupra secțiunilor care privesc legătura reciprocă dintre capacitatea conducătorului și a diferiților oficiali publici de a mobiliza sectoare ale societății, de a păstra structura socială, de a menține ordinea politică în perioade de criză, pentru a stimula moralul și dezvoltarea într-un cadru specific, post-pandemie.

S. D.: *Se pare că există o legătură strânsă între răspunsurile la molime, un lexic militar și un set de idei legate de război.*

V. S.: Unul dintre elementele noi ale cercetării mele va fi să demonstrez că, în timp ce molimele au fost inițial concepute ca o metaforă, acestea au început să fie explicate ulterior, din ce în ce mai mult prin intermediul limbajului specific războiului. Literatura de specialitate, care se referă la consiliere politică, a inclus de obicei secțiuni specifice despre conduita războiului, dar molimele au devenit treptat o temă mai importantă decât războiul. De asemenea, în timp ce scrierea politică anterioară a acordat adesea un primat virtuților și atributelor conducătorului, discursul asupra molimelor a dezvăluit un proces de depersonalizare a puterii și a pus un accent și mai puternic pe delegarea autorității, în special în vremuri de criză. Aceste evoluții sunt, în mare măsură, prefigurate în discursul rațiunii de stat asupra factorilor care conduc la măreție – pe lângă calitățile personale ale suveranului. Totuși, prin proiectarea molimelor ca ingredient esențial al discursului politic, Tolone și, mai târziu, Muratori au semnalat o reconceptualizare profundă a imaginii convenționale a conducătorului ca medic/vindecător: au subliniat importanța cunoștințelor tehnice, pe lângă virtutea morală. Mai mult, aceștia au subliniat necesitatea ca guvernantul/guvernul să delege autoritatea, să aleagă și să numească magistrați care să dețină un mandat explicit pentru a gestiona diferite tipuri de criză.

S. D.: *În ceea ce privește rezultatele concrete, intenționați să scrieți o monografie sau o serie de articole pe această temă?*

V. S.: Scopul general este de a genera, pentru prima dată, o narațiune cuprinzătoare, sintetică, despre molime și idei politice din perioada modernă timpurie. Un număr tot mai mare de burse s-a concentrat asupra impactului societal al pandemiilor. Cu toate acestea, până

în prezent, nu a existat niciun studiu sistematic, pe scară largă, al bolilor epidemice/letale în această perioadă, în Italia sau în altă parte, în ciuda conexiunilor lor cu întrebările referitoare la stat, la entitatea politică și la alte problematici colective. Cred că există o bază largă de surse și un corp substanțial de burse la care se poate face apel pentru a remedia aceste lacune, pentru a realiza o intervenție importantă în terenul științific, pentru a facilita noi anchete fructuoase, pentru a înțelege ce a determinat luarea deciziilor guvernamentale în situații de calamități și, prin urmare, în mod semnificativ să avanseze înțelegerea stilului în care diferite răspunsuri au conturat teoria politică modernă timpurie și incubat noțiunea de contract social între stat și cetățenii săi.

S. D.: *Fără îndoială, cercetarea dumneavoastră pe această temă este influențată de experiențele noastre recente cu COVID-19. Cum credeți că această cercetare poate contribui la dezbaterile despre implicațiile politice ale dezastrelor naturale și ale pandemiilor?*

V. S.: Cercetarea mea vizează o examinare susținută a materialelor sursă asupra cauzelor, manifestărilor și repercusiunilor dezastrelor naturale și ale molimelor din diverse puncte de vedere. De asemenea, va reconsidera modul în care astfel de incidente afectează instituțiile sociale și politice. Prin urmare, lectura mea ce se va realiza pe noua literatură primară își va pune întrebarea asupra măsurii în care catastrofele sunt percepute ca fiind naturale, miraculoase sau, în cazul molimelor provocate de om, de exemplu, cauzate de minorități etnice sau religioase. În mod semnificativ, problema originii naturale vs umane este încă o problemă puternic dezbătută din cauza epidemiei de COVID-19 și este posibil să rămână controversată. Mai precis, voi încerca să abordez câteva întrebări ample discutate în contextul pandemiei actuale: examinarea răspunsurilor din trecut la dezastre naturale și pandemii ne poate permite să revizuiem sfera și limitele intervenției guvernamentale în perioade de criză?

Răspunsul la pandemia COVID-19 a ridicat serioase întrebări în țările liberale democratice din întreaga lume cu privire la modul în care o criză de sănătate publică poate provoca înțelegerea valorilor liberale fundamentale ale autonomiei individuale și libertății personale. Cum putem concilia angajamentul față de drepturilor civile și sănătatea publică? Care este spațiul admis controlului statului asupra deciziilor de sănătate individuale? Cum au impact limitele stricte asupra participării cetățenilor individuali la instituțiile sociale, religioase, culturale și educaționale care sunt esențiale pentru vitalitatea societăților democratice? Și, în cele din urmă, cum pot fi valorificate experiențele cu dezastre naturale și pandemii pentru a reflecta profund asupra crizelor care afectează societatea?

S. D.: *Una dintre temele de bază ale cercetării dumneavoastră este rolul statului în gestionarea crizelor. Deși globalizarea a fost motto-ul pentru câțiva ani, recenta pandemie a demonstrat revenirea statului național ca fiind una dintre principalele forțe capabile să organizeze resurse și să abordeze criza.*

V. S.: O parte esențială a cercetării mele va fi să abordez modul în care statul „gestionează” viețile biologice ale populației sale și cum, în sens opus, populația leagă calamitățile de o guvernare bună sau proastă și are în vedere cauzele politice și etice din spatele evenimentelor naturale. În genealogia sa despre biopolitică, Foucault susține că, încă de la sfârșitul secolului al XVII-lea, statul începe să preia, ca o temă ce privește guvernarea, însăși viețile biologice ale populației sale: sănătate, natalitate-mortalitate și fericire. Toate acestea sunt, de fapt, luate în considerare de guverne sub autoritatea poliției (și anume *Polizeiwissenschaft*) și nu sub cea a politicii (*Politik*) din lexiconul lui Schmitt. Teza lui Giorgio Agamben împletește argumentul despre starea de excepție și teoria biopolitică a lui Foucault. Agamben susține că semnul distinctiv al suveranității este autoritatea de a impune unui stat excepția de la lege. În consecință, această stare de excepție împarte viața populației

în două tipuri: unul care este protejat prin lege (pe care el îl numește „bios”) și un alt tip care este pe cale să dispară (pe care el îl denumește prin termenul „zoe”).

Esența argumentului lui Agamben este că adevăratul suveran nu este cel care determină cine este prieten și cine este inamic, așa cum a subliniat Schmitt; mai degrabă suveranitatea se traduce prin autoritatea de a decide ce segment al populației să protejeze și să întărească și ce parte a populației să îndeparteze și să piară. Criza în curs de desfășurare a COVID-19 a pus accentul și mai mult asupra acestui al doilea element: dacă un guvern ar „privatiza” o parte din sistemul său de sănătate, acest lucru ar însemna că a decis deja că viața celor care își pot permite îngrijiri mai bune este mai valoroasă decât a altora. În situații „normale”, aceste diferențe nu sunt întotdeauna evidente. Dar ele au devenit mai pronunțate de la izbucnirea coronavirusului, când medicii au fost obligați să decidă cum să prioritizeze și pe cine să lase să moară. În plus, față de abordările care au tendința să fie de sus în jos, cercetarea mea va explora răspunsurile pornind de jos în sus, și anume modul în care populația, în general, a reacționat la stilul în care statul a gestionat calamitățile. În Evul Mediu, așa cum au demonstrat Marc Bloch (în *The Royal Touch*) și, mai târziu, Ernst Kantorowicz (în *The King's Two Bodies*), gestionarea crizelor a fost în mare parte exemplificată prin persoana conducătorului, considerat a fi capabil, printre altele, să producă miracole și să vindece bolile cetățenilor. Discursul modern timpuriu a suferit schimbări substanțiale: preocupat de noile norme politice și sociale, s-a bazat pe o serie de idei naturale și etice predominante în Europa Renașterii. În această privință, susținem că răspunsurile secolelor al XVI-lea și al XVII-lea la dezastre ar trebui să fie puse în relație cu o teorie emergentă a contractului social dintre populație și guvern, care era de așteptat să păstreze ordinea socială existentă și să ofere protecție față de dezastre. Pe scurt, analiza mea „genealogică” sugerează că trăsăturile singulare și linia de gândire pe care Foucault și cei care l-au urmat au fost atribuite statului modern și-au găsit justificarea mai devreme decât se presupunea de obicei.

S. D.: *O ultimă întrebare: din diferitele răspunsuri la COVID-19, avem impresia că regimurile autoritare au fost mai eficiente decât democrațiile. Sunteți de acord cu această evaluare?*

V. S.: Am auzit adesea oameni laudând regimurile autoritare pentru modul în care au tratat pandemia. Dar cred că aceasta este o eroare. În primul rând, foarte puține guverne autoritare au reușit de fapt să se ocupe de COVID-19. În al doilea rând, este adevărat că regimurile autoritare pot accelera întregul proces decizional și pot folosi resursele, în timp ce un sistem democratic bazat pe deliberări pare să reacționeze lent. Rămâne de văzut cum se vor comporta statele atunci când vom avea vaccinul și în ce măsură vor acorda prioritate interesului propriilor cetățeni în detrimentul altor state. Dar dacă ne uităm la imaginea de ansamblu, instituțiile democratice bazate pe încrederea socială sunt vitale pentru a face față pandemiei și, mai important, pentru a reconstrui o societate în timpul perioadei care urmează unei crize. Vaccinul va fi un remediu imediat pentru pandemie, dar cred că încrederea socială în responsabilitatea civică și respectul pentru viața umană se vor dovedi a fi bazele pe termen lung ale unei societăți durabile și prospere.

Traducere din limba engleză realizată de Antoaneta-Ancuța Brașoveanu